

**AFYON GIDA SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN
KOBİ'LERİN FİNANSAL YAPILARI VE 1994-1998 ARASI
KÜRESEL KRİZLERİN ETKİLERİ**

Yrd.Doç.Dr. Ali ELEREN *

ÖZET

Bu çalışmada, Afyon gıda sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları değerlendirilmektedir. 1994-1998 yılları arasında oluşan küresel krizlerin etkilerinin incelendiği araştırmada, KOBİ'lerin direkt olmasa da endirekt olarak krizlerden para piyasalarında daralma, kredi faizlerinin yüksekliği, taleplerde düşme gibi faktörlerden etkilendikleri, buna karşın kredili satışlar yerine peşin satışlara ağırlık verdikleri, likidite yapılarını güçlendirdikleri, uzun vadeli borçlanmadan kaçındıkları ve özellikle sermaye artışına dayalı bir büyüme modeli uyguladıkları anlaşılmaktadır.

ABSTRACT

This study evaluates the results of a research on small and medium sized food companies operation in Afyon. Analyzing the effects of global crises of 1994-1998, the study found out that small and medium sized companies are influenced from crises in terms of tightening of money markets, high interest rate and tendency towards cash sales. On the other hand, crises lead these companies to enhance their liquidity positions, to avoid long term borrowing and to follow growth models especially funded by the increases in capital.

---

* Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

I. GİRİŞ

1980'li yıllarda ivme kazanan ve günümüzde etkisi artarak devam eden küreselleşme, şimdiye kadar kabul görmüş yönetim, rekabet, pazar, tüketici, kalite gibi kavramlarda önemli değişikliklere yol açmıştır. Ayrıca ülkeler arası ekonomik etkileşimin artması nedeniyle her hangi bir ülkede oluşabilecek bir gelişme, bölge ülkelerini ve hatta tüm dünya ülkelerini etkileyebilmektedir.

İşletmelerimizin yaklaşık %99'u KOBİ'lerden oluşmaktadır. Bu nedenle, sanayimizin rekabet gücünün artmasında KOBİ'lerin desteklenmesinin önemli bir payı olacaktır. Yapılan birçok araştırma, Türkiye'deki KOBİ'lerin öncelikli sorununun finansal yetersizlik olduğunu göstermektedir.¹ KOBİ'lerin yeterli rekabet düzeyine ulaşmaları, büyüüp güçlenmeleri için finansal yapılarını güçlendirmeleri gerekmektedir.

Dinamik yapılarıyla ekonomimizin vazgeçilmez unsurları olan KOBİ'ler küresel rekabette ülkemizin önünü açacak önemli bir faktör konumundadır. Ancak, KOBİ'lerin, küresel rekabet baskılarından oluşan yeni duruma uyum sağlamaları için teknolojik ilerleme, sosyal ve çevresel değişim ile politik çevrenin de değişme zorunluluğu vardır.²

İşletmelerin uzun vadeli hedefleri ve bu hedeflere götüren stratejileri belirlenirken içe ve dışa dönük analizlerini iyi yapılması, doğru bilgilere ulaşılması gerekmektedir. İçe dönük analizler yapılırken işletmenin tarihi seyrindeki kendi bilgilerini, dışa dönük analizlerde ise başta sektörel verileri ve işletmeye dışardan etki edecek ekonomik ve siyasi gelişmeler analiz edilmeye çalışılır. Bu nedenle, dışa dönük analizlerde finansal veriler başta olmak üzere pazar yapısı, teknolojik gelişim vb sektörel verilere büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü bu veriler analiz edildiğinde işletmeye sektör içerisinde hangi konumda olduğu hususunda kıyaslama imkanı verecektir.

---

¹ Erol, EREN, Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Sorunları,Çözüm Yolları, MPM Yayın No:358, Ankara,1987,s.11-12 ; Nurel, ÜNER,Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Sorunları ve Çözüm Yolları, D.E.Ü. İ.İ.B.F Dergisi,C.6, Sayı:2,1999 s.13

² DPT, *Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT: 2544,Ankara,2000, s.15

Sektörel veriler ve analizler, mikro düzeyde işletmeler için önemli bir kıyaslama aracı olmakla birlikte, makro düzeyde ülkelerin ekonomisiyle ilgili stratejilerinin belirlenmesinde, bölgesel kalkınma planlarında ve gelecek ekonomik kararlarda başvurulması gereken temel kaynaklar içersinde yer almaktadır. Çünkü ülkeler uluslararası ekonomik gelişmeler ekseninde kendi ekonomisini geliştirecek ve ekonomisinin belkemiğini oluşturan sektörlerle yön verecek stratejiler geliştirirken, sektörlerin karakteristik yapılarını incelemesi ve sorunlarını net olarak belirlemesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Afyon için önemli bir yere sahip olan ve ilin lokomotif sektörlerinden olan gıda sektörünün gelecekte daha güçlü hale gelebilmesi, rekabetçi konumunu kuvvetlendirmesi için finansal yapılarının incelenmesi, sektörel karakteristiklerin belirlenmesi, krizlerin finansal etkilerinin araştırılmasıdır.

Araştırmanın kapsamı, Afyon ili merkezinde bulunan ve en az 5 kişi çalıştıran sanayi işletmesi grubuna giren, 1994 ve öncesi kurulmuş gıda işletmeleriyle sınırlıdır. Araştırmaya katılan gıda işletmeleri un, yem, yağ ve et ürünleri ve şekerleme sanayilerinden oluşmaktadır.

Ayrıca, en az beş kişi çalıştıran ve sanayi işletmesi kapsamına giren işletmeler olmak, en az 1994 ve öncesi kurulmuş olmak ve 1994-1998 bilanço ve gelir tablolarının tamamının mevcut olması da araştırmanın kısıtlarını oluşturmaktadır.

Araştırmada kullanılan tekniklerden birincisi yüz yüze görüşme tekniği ile yapılan anket çalışmasının SPSS programı yardımıyla değerlendirilmesinden oluşmaktadır. İkincisi ise işletmelerden alınan son beş yıla ait bilanço ve gelir tablolarından yararlanılarak finansal oranların elde edilmesi ve yıllara bağlı sektör ortalamalarının değerlendirilmesidir.

II. KÜRESELLEŞME VE KÜRESEL KRİZLER

Küreselleşme konusu siyasi, kültürel ve ekonomik boyutları olan bir konudur ve küreselleşme ile ilgili birçok kaynakta tanımlama yapılmıştır . McLuhan'ın ifadesi ile küreselleşme dünyanın bir

“küresel köy” haline gelmesidir. Bu tanımdaki değerler ekonomik nitelikte olabileceği gibi siyasi, sosyal ve kültürel nitelikte de olabilmektedir.

Küreselleşme üç farklı ama birbiriyle yakından ilişkili alanda kendini göstermektedir. Bunlardan birisi ekonomik küreselleşme ki bu ulaşım ve haberleşme alanında meydana gelen teknolojik gelişmeler sayesinde ekonomilerin bütünleşmeleri veya tek pazar oluşturmaları anlamına gelmektedir.³ Bir başka ifadeyle milli ekonomilerin dünya ile bütünleşmesini, teknoloji, üretim, tüketim ve finansman piyasalarını kapsamaktadır.⁴

Küreselleşmenin görüldüğü ikinci alan ise iletişim ve enformasyondur. Bu alanda en güzel gelişme internet ağı ile bilgilerin dünyadaki milyonlarca kişiye kolayca ulaştırılmasıdır.

Küreselleşmenin görüldüğü diğer alan ise politik alandır. Bu alanda yaşanan gelişmelere örnek olarak uluslararası sistemin temel özelliği olan *ulus devlet*in üstünlüğü sarsılmış ve yetkilerinin bir kısmını birtakım uluslararası siyasi ve ekonomik kurum ve kuruluşlarla paylaşmak zorunda kalmıştır. Uluslararası ilişkiler arttıkça, milli veya yerel anlamda bazı problemler uluslararası hale gelmiş ve bunların çözümü de uluslararası işbirliğini gerekli kılmıştır.⁵

Küreselleşme zamanla ekonomi başta olmak üzere sosyal, siyasi tüm alanlarda kendini hissettirmektedir ve bu alanlardaki tüm faaliyetlerde belirleyici rol oynamaktadır. Bu durumda işletme faaliyetlerinin ve faaliyetlere ilişkin işletme fonksiyonlarının küreselleşme yönelimli planlama ve uygulaması gerekecektir.⁶

Küreselleşme ile tüm dünya ülkeleri daha hassas dengelerin hakim olduğu bir ilişki ortamına girmişlerdir. Ülkeler arası etkileşim

---

³ Yusuf,TUNA,*Dünyada Globalleşme Eğilimleri ve Dengeler*, Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, No :17-18, 1995, s.19

⁴ S.Rıdvan, KARLUK, *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995, s.1

⁵ Malcolm, WATERS, *Globalization*, London and New York, 1995, s.111

⁶ Rıza, AŞIKOĞLU, *Globalleşme Sürecinde Uluslararası Finansal Yönelimler*, D.Ü. İİBF Yayın No: 2, Kütahya, 1990, s.25-26

arttıkça bu hassaslık ve duyarlılık da artmaktadır. Dünyanın uzak bir bölgesinde yaşanan bir kriz artık tüm dünyayı etkileyen bir ekonomik kasırgaya dönüşebilmektedir.

Küresel krizlerin örnekleri 1929 dünya ekonomik buhranı, 1973 petrol krizi 1990'lara kadar belli periyotlarla süregelmiştir. 1990'lardan itibaren krizler arasındaki süre ortalama iki yıl gibi kısa süreli periyotlara düşmüştür. Son on yıl içinde cereyan eden krizler Avrupa Para Sistemi (EMS) döviz krizi(1992), Meksika ve Türkiye krizleri(1994), Asya (1997) , Rusya(1998) ve Brezilya(1999) krizleri şeklinde sıralanmaktadır. Her krizin kendine has sebepleri olsa da hepsindeki ortak sebepler olarak finansal piyasaların liberalleşmesi ve artan kısa vadeli spekülasyon fon hareketleri gösterilebilir.

Türkiye'deki işletmelerin, krizlerden etkilenmeleri sektörlere göre değişim göstermektedir. Hangi sektörde olursa olsun tüm işletmeler krizden direkt olmasa da dolaylı olarak etkilenmektedirler. Örneğin, paranın değer kaybetmesi, girdi maliyetlerinin ani artışı, yüksek enflasyon, tüketicinin alım gücünde düşme ve dolayısıyla pazarda durgunlaşma, finansal planlamada güçlükler, kredi faizlerinin yüksekliği ve kredili alış ve satışların öne çıkması şeklinde etkileri görülmektedir.

Küresel krizlerin en önemli etkisi finansal gereksinimlerin artması şeklinde olmaktadır. Özkaynakları güçlü olan işletmeler, bu tür krizleri daha hafif atlattıklarıdır. Ancak, KOBİ'ler özkaynakların yetersizliği gibi bir dezavantaja sahip olmaları, küresel krizden öncelikle bu tür işletmelerin etkilenmesi sonucunu doğurmaktadır.

Bir diğer etki de pazarın daralmasında görülmektedir. Özellikle tüketicinin alım gücünün düşmesi, pazarda daralmalara sebep olmakta, ihracat kabiliyeti zayıf olan, yöresel ve ulusal pazarlarla sınırlı kalan KOBİ'ler bu durumdan öncelikle etkilenmektedirler.

III. AFYON GIDA SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL YAPI ANALİZİ

A) AFYON SANAYİ İŞLETMELERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İşletmelerin faaliyet alanlarına göre dağılımında tüm sektörler içerisinde %39.7 ile çoğunluğu mermer sektörü oluşturmaktadır. Bunu 27.8 ile Gıda, %8.1 ile Toprak, %7.2 ile Metal Eşya ve Makine Sanayii takip etmektedir.

İşletmelerin hukuki yapılarına göre dağılımında ise %51,6 sını “limited şirketler”, %27,2 sini “anonim şirketler“ ve %14.7 sini ise “tek kişi işletmeleri” oluşturmaktadır.

Büyükliklerine göre dağılımda işletmelerin %43.1 ‘i 1-9 arası işgücü çalıştıran “çok küçük işletmeler”, %27.2’si 10-24 arası işgücü çalıştıran “küçük işletmeler”, %28.8’i ise 25-199 arası işgücü çalıştıran “orta ölçekli işletmeler” ve %0.9 ‘i ise 200 den fazla işgücü çalıştıran büyük işletmelerden oluşmaktadır.

Kuruluş yerlerine göre sınıflandığında işletmelerin %78,4’ünün il merkezi içinde veya merkeze yakın yerlerde kurulduğunu görmekteyiz. Bu toplam içerisinde en büyük payı %53.8 ile sadece Organize Sanayi Bölgesi oluşturmaktadır..

Kuruluş tarihlerine göre incelendiğinde işletmelerin %57.8’i gibi önemli bir kısmının son on yılda kurulduğu görülmektedir. Buradan Afyon ilinin son on yılda önemli bir sanayileşme hareketi içerisinde olduğu söylenebilir

Kapasiteleri incelendiğinde, yoğunlaşmanın %40-60 arasında olduğu ortalamanın ise yaklaşık %54.3 olduğu görülmektedir. Atıl kapasitenin yüksekliği, yatırımların verimli çalışmadığının bir göstergesi olabilir.⁷

Yönetim yapılarına göre sınıflandığında işletmelerin %84.7’sinin yönetimi işletme sahiplerinden oluşmaktadır. Ayrıca

---

⁷ H.Hüseyin BAYRAKLI, Belkıs ÖZKARA, Ali ELEREN, 1999 Afyon Sanayi Araştırması, AKÜ Yayın No :19, Afyon, 1999, s.4-10

yöneticilerin eğitim durumları incelendiğinde %67.2'sinin lise ve altı eğitim aldıkları görülmektedir.⁸

Teşvikler konusunda, Afyon'daki KOBİ'lerin KOBİ teşviklerinden yararlanma düzeyleri bölgedeki illerle mukayese edildiğinde Eskişehir'den az, Isparta ile başabaş, diğer iller olan Kütahya, Uşak ve Denizli'ye göre yüksek görünmektedir.⁹

B) AFYON GIDA SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL YAPI ANALİZİ

Gıda sektörü, Afyon'daki tüm işletmeler içinde %27,8 ile ikinci sırada gelmektedir. Bu derece önemli yeri olan ve Afyon ekonomisine katkıları her geçen gün artan bu sektörün finansal yapısının belirlenmesi, gelecekte sektör için yapılacak çalışmaları kolaylaştıracaktır.

Bu bölümde öncelikle araştırmaya katılan işletmeler hakkında genel bilgiler verilecek ve daha sonra 1994-1998 yılları arasında beş yıllık mali tablolarının değerlendirilmesine geçilecektir. Mali tabloların değerlendirilmesinde Finansal Rasyo Oranları¹⁰ kullanılacaktır.

1. Genel Analiz

Yüz yüze görüşme tekniği uygulanan 32 gıda işletmesinden son beş yıla ait verileri net alınan sadece 21 işletme bulunmaktadır. Bu nedenle analiz sadece 21 işletme verileri ve anket sonuçları üzerine olacaktır.

Çalışma kapsamına alınan 21 işletmenin ;

- %'81'i 25-199 kişi çalıştıran orta ölçekli işletme, diğer %19'u ise 9-24 arası kişi çalıştıran küçük işletmelerdir. Bu işletmeler içerisinde çok küçük ve büyük işletme bulunmamaktadır.

---

⁸ BAYRAKLI vd., s.32-33

⁹ Rıza AŞIKOĞLU, H. Hüseyin BAYRAKLI, Ali ELEREN, 1990-2000 Yılları Arasında Afyon Sanayii Sektöründe Teşvik Uygulamaları, AKÜ Yayın No :33, Afyon, 2000, s.11-12

¹⁰ Semih BÜKER, Rıza AŞIKOĞLU, Güven SEVİL, Finansal Yönetim, Eskişehir, 1997, s.34-74

- %55 'ini şekerleme, %25'ini un ve yem, diğerlerini ise yağ ve et ürünleri üreten işletmeler oluşturmaktadır.
- %38,1'i anonim , diğerleri limited şirkettir.
- Kapasite ortalamaları yaklaşık %58 'dir.
- Kuruluş tarihlerine göre incelendiğinde üç tanesi 1985 öncesi, diğerleri ise 1989-1992 arasında dağılım göstermektedir.
- Sermayeleri yönüyle incelendiğinde, en düşük sermayeli işletme 500.000.0000-TL, en yüksek sermayeli işletme ise 18.650.000.000.-TL dir.
- Bölgesel olarak %45'i Afyon-merkez, %35'i organize sanayi bölgesi, diğerleri ise Ankara ve İzmir Karayolları üzerinde bulunmaktadır.
- Pazar yönüyle şekerleme üzerine imalat yapan işletmeler, genellikle çevre ve yurt içi ağırlıklı olsa da ihracat yapabilmektedirler. Et ürünleri üzerine çalışan işletmeler ise bölgesel pazarın yanında İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere yönelmektedirler. Un, yem ve yağ sanayi işletmeleri ise Afyon ve çevresindeki ihtiyacı karşılamaktadır. İşletmelerin genellikle yöresel ve ulusal pazarlara yönelik çalışması, daha çok 1994 gibi ülkemiz sınırlarında oluşan krizlerden etkilenmesini anlamlı kılmaktadır.
- İşletmelerin %9,5'i ihracat yapabilmektedirler.
- Bölgesel olarak tarım ve hayvancılığın yaygın oluşu, gıda işletmelerinin temel hammaddelerinin ucuz ve yaygın bulunması konusunda sorun oluşturmamaktadır.
- %9,5'u yatırım teşviklerinden yararlanmışlardır.
- %66,7'si finansal sorunu birinci derece, %52,4'ü kalifiye personel bulamama sorununu ikinci derece olarak değerlendirmektedir.
- Finansal yönetim konusunda uzman personel çalıştıran işletmeler %9,5 , muhasebe ve finans işlevini birlikte yürüten uzman personel çalıştıran işletmeler %14,3, uzman

bir kuruluştan finansal yönetimde danışmanlık desteği alan işletmeler ise %9,5 kadardır.

2. Likidite Analizi :

Bu bölümde işletmelerin kısa vadeli finansal yapıları incelenecek; kısa vadeli borç ödeyebilme kabiliyetleri, likidite ve net işletme sermayesi düzeyi değerlendirilecektir.

Tabloda likidite oranları incelendiğinde, cari ve asit test oranlarının 1996 yılı hariç diğer yıllar itibariyle düzenli bir yükselme içersinde olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri incelendiğinde, içte meydana gelen 1994 krizi ve dışta meydana gelen 1997-1999 global krizler sebebiyle para piyasalarında daralma, kredi faizlerinin yükselmesi vb. nedenlerle kısa vadeli borçlanmadan kaçınılması görülebilir. Kısa vadeli borçların toplam varlıklar içindeki payının yıllara göre azalması bu kanaati güçlendirmektedir. Kısa vadeli borçlanma genelde hammadde, malzeme alımlarından gelmekte, bu nedenle kısa vadeli borçlanmada düşüşün bir başka sebebi olarak da kredili hammadde ve malzeme alışlarının kısıtlı hale gelmesi düşünülebilir.

Bunun yanında nakit oranı ve net işletme sermayesinin toplam varlıklar içindeki paylarını 1996'ya kadar düşüş, sonrası yükseliş gösterdiği görülmektedir.

Ticari alacakların toplam varlıklar içindeki payları dikkate alındığında, tam olarak düzenli olmasa da bir artış göstermediği görülebilir. Ticari alacakların toplam varlıklar içersindeki payı 1996'ya kadar düzenli bir artış göstermiştir. Ancak bu 1997'de bir düşüş yaşanmış ve sonradan tekrar yükselmiştir. Kredili satışlara talep artışını sağlamak, stokları eritmek, pazar payını korumak için uygulandığı düşünülürse; 1994'te krizden etkilenen işletmeler, piyasada canlanma için kredili satışlara yönelmişlerdir. Oranın 1997'de düşük olması, kredili satışlar ve alacakların düşüşünden değil, toplam kaynaklar ve dolayısıyla toplam varlıkların özsermaye artırımından dolayı 1996 ve özellikle 1997 yılında yükselmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo : Araştırma Kapsamındaki İşletmelerin 1994-1998 Yılları Mali Tablolarına Dayalı Oran Ortalamaları

	1994	1995	1996	1997	1998	ORTALAMA
1) LİKİDİTE ORANLARI						
Cari Oran	2,22	2,38	1,78	1,99	8,58	3,39
Asit Test	0,78	1,01	0,69	0,76	2,16	1,08
Nakit Değerler Oranı	0,59	0,52	0,48	0,62	1,60	0,76
Ticari Alacaklar/T.Varlıklar	0,05	0,16	0,15	0,10	0,28	0,15
Net İşletme Ser/T.Varlıklar	0,25	0,14	0,07	0,14	0,46	0,21
2) FİNANSAL BORÇ ORANLARI						
Toplam Borç/Toplam Varlık.	0,68	0,76	0,73	0,54	0,20	0,58
Özsermaye / Toplam Varlık	0,32	0,24	0,27	0,46	0,80	0,42
Borç / Özsermaye	2,16	3,15	2,67	1,16	0,25	1,88
K.V.Borç / Toplam Borç	0,90	0,89	0,97	0,98	0,98	0,95
3) FAALİYET ORANLARI						
Stok Devir Hızı	2,48	3,06	8,08	10,15	25,04	9,76
Alacak Devir Hızı	24,28	13,01	6,41	30,03	7,76	16,30
Ortalama Tahsil Süresi	14,83	27,67	56,14	11,99	46,39	31,40
Net Satış / Özsermaye	7,33	10,40	14,10	6,09	3,40	8,27
Net Satış / Toplam Varlıklar	3,10	3,94	2,46	2,89	2,67	3,01
4) KARLILIK ORANLARI						
Net Kar / Özsermaye	0,76	0,53	0,16	0,11	0,10	0,33
Brüt Satış Karı/Net Satış	0,18	0,15	0,20	0,26	0,18	0,20
SMM / Net Satış	0,82	0,85	0,80	0,74	0,82	0,80
Net Kar/ Net Satış	0,09	0,04	0,01	0,03	0,04	0,04
5) DİĞER						
Ödenmiş Sermaye/ÖZKAYNAK	0,86	0,55	0,45	0,79	0,81	0,69
Sermaye Artış Endeksi(1994 baz)	1,00	1,06	3,77	9,49	35,97	
Katma Değer Artış Endeksi	-	1,18	2,63	7,41	6,21	3,92

Ayrıca alacakların toplam varlıklar içindeki payının çok düşük olması, gıda işletmelerinin genellikle peşin satışlara yöneldikleri ve dolayısıyla alacaklarının çok yüksek olmadığını göstermektedir. Bu durum işletmelerin likiditesi açısından avantaj oluşturmaktadır.

Cari oran ortalaması 3,39'dur ve genel kabul görmüş ortalama olan 2'den büyüktür. Bu durum asit test oranında ($1,08 > 1,00$) ve nakit oranında da ($0,76 > 0,50$) benzer şekilde görülmektedir. Sektör ortalamalarının genel kabul görmüş oranlardan yüksek olması, bu sektörün daha yüksek likidite ile çalıştığını göstermektedir.

a) Finansal Borç Oranları

İşletmelerin borçlanma politikasının genelde kısa vadeli borçlanma şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Genellikle kredili mal veya hammadde alımından gelen borçlar olduğu tabloda görülmesi de bilanço kalemlerinden anlaşılmaktadır ve toplam borçlar içerisinde ortalama %95 gibi önemli bir paya sahiptir.

Toplam borçların toplam varlıklar içerisindeki payları 1994 krizi nedeniyle 1994-1996 arasında biraz artma göstermekle birlikte, 1997 ve sonrasında hızlı bir düşme görülmektedir. Bu düşüşün sebebi olarak 1997 ve özellikle 1998'de gerçekleşen sermaye artırımları gösterilebilir. Bu durum özsermaye artış endeksi ve özsermaye/toplam varlıklar oranlarında daha kolay görülmektedir.

Bu düşüşün bir diğer sebebi ise kredili hammadde ve malzeme alışlarının kısıtlı hale gelmesi, piyasanın peşin satışlara yönelmesidir. Özellikle et ürünleri ve şekerleme işletmelerinde kısa vadeli borçlanma çok düşük düzeydedir.

İşletmelerin uzun vadeli borçlanmayı tercih etmedikleri görülmektedir. Duran varlıklara yatırımların, genellikle özkaynaklardan karşılandığı söylenebilir. Özkaynaklarına dayalı büyüme modeli uygulayan gıda işletmeleri bu şekilde finansal risklerden uzak kalmaya çalışmaktadır. Özellikle kredi maliyetlerinin yüksekliği, ekonomik istikrarsızlıklar, para piyasalarında daralma ve artan enflasyonist baskılar işletmelerin kısa ve özellikle uzun vadeli borçlanmadan kaçınmalarına sebep olmaktadır.

Toplam borç / toplam varlıklar oranlarının yaklaşık %58 olması, özkaynaklarının borçları karşılayabilmesi işletmelerin kredibilitelerini yükseltmektedir. Yıllar itibariyle işletmelerin toplam varlıklar içerisinde borçlanma payının 1996'ya kadar artma ve ondan sonra ise düşüş gösterdiği görülmektedir. Bunun en önemli sebebinin işletmelerin 1997 ve özellikle 1998 yılındaki sermaye artırımlarıdır. İşletmelerin artan kredi faizleri nedeniyle kredi kullanımından kaçındıkları ve bu gereksinimlerini özkaynaklarına yatırımla gidermeye çalıştıkları görülmektedir.

Bilançolarda kısa vadeli borç kalemlerinin genelde kredili mal alışlarından doğan borçlar görünmesi, gıda hammaddesi başta olmak üzere, diğer malzeme vb girdileri alırken kısa vadeli kredili alışlara yöneldikleri anlaşılmaktadır. Özellikle kredi almadan kaçınmalarının sebepleri incelenirse, birincisi krediyi alıp uygun şekilde kullanabilecek uzman yöneticilerden yoksun olmaları, diğeri ise kredi maliyetlerinin yüksekliği, kredi alıp da vadesinde ödeyememe korkusu, tefeciliğin yaygın oluşu ve üzerlerindeki kötü izlenimler işletme yönetimlerini krediye karşı ürkütmektedir.

b) Faaliyet Oranları

Faaliyet oranları incelendiğinde sektördeki işletmelerin net satışlar / özsermaye ve net satışlar/aktif toplam oranlarının 1996 yılına kadar yükselme, 1997 ve özellikle 1998 yıllarında önemli ölçüde düşüş kaydettikleri görülmektedir. Bu farklılığın en önemli sebebi 1997 ve özellikle 1998 yıllarında özkaynaklardaki artışlarıdır.

Alacaklar devir hızında 1996 yılına kadar bir düşüş ve sonrasında bir yükseliş vardır. Ayrıca benzer gelişme ters orantılı olarak alacak tahsil sürelerinde de görülmektedir. Bunun sebebi, 1996 yılında satışlarda bir artış olsa da bunun kredili satışların artışından kaynaklandığıdır. Ticari alacaklarda zamanla bir artış vardır ve bu sonuç T.Alacaklar/Toplam Varlıklar oranlarında görülmektedir. Her ne kadar 1997'de sermaye artırımını nedeniyle düşüş görülse de, aslında alacaklarda bir artış vardır ve 1998'e kadar etkisini hissettirmektedir.

1995 ve özellikle 1996'da alacak devir hızındaki düşüş bu dönemlerde gıda sektörünün sıkıntılı olduğunun bir göstergesidir. Net Kar/ Net Satış oranlarında 1996'da %1 'e kadar düşüş anlamlıdır.

Düşük kar marjıyla ve kredili satış imkanlarıyla satışlar artırılmaya çalışılmıştır.

İşletmelerin stok devir hızları 1994 ve 1995 'te normal, 1996 ve sonrasında hızlı bir artış göstermektedir. Bu artışın sebebi olarak 1997-1998 yıllarındaki sermaye artırımını ve dolayısıyla işletmelerin büyümelerinden kaynaklanan üretim artışının kredili satışlar ve düşük kar marjı politikasıyla eritmeye çalışılmış, bunun yanında stok düzeyleri düşük tutulmuştur.

İşletmelerin yıllar itibariyle katma değerlerinde artışın olması işletmelerin verimli çalıştıklarını göstermektedir. Ancak, bu artış enflasyonist fiyat artışlarından ve işletmede sermaye artırımından da kaynaklanabilir. Bu hususta artış seyrinin 1997 ve özellikle 1998'de yüksek oluşu, bu yıllarda sermaye artışının etkisini göstermektedir.

c) Karlılık Oranları

İşletmelerin özsermayelerinin karlılığı ortalama %33 'tür. Yıllar itibariyle ise %76(1994), %53(1995), %16(1996), %11(1997) ve %10(1998) olarak dağılmaktadır. Bu oranın 1996 ve sonrasında düştüğü görülmektedir. Bu durum önceden bahsedildiği gibi o yıllarda özsermaye artırımına gidilmiş olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca o yıllarda düşük kar marjlı satış politikasının da etkili olduğu düşünülebilir.

Satılan malın maliyeti, toplam hasılat içinde ortalama %80'dir. Yıllar itibariyle %82(1994), %85(1995), %80(1996), %74(1997) ve %82(1998) olarak dağılmaktadır. Satılan malın maliyetinin genelde her yıl yakın oranlarda seyrettiği, sadece 1997'de en düşük değeri olan %74'e gerilediği görülmektedir. Satışların net karlılığı ise ortalama %4 olup, yıllar itibariyle %9(1994), %4(1995), %1(1996), %3(1997) ve %4(1998) olarak dağılmaktadır. Oran, 1996 yılına kadar düşüş ve sonraki yıllarda yükselmekte, bu durum 1996 ve 1997 yılında peşin satışlarda artış amacıyla düşük kar marjı ile damping satışlara yönelme olduğunu, ayrıca hem peşin hem de kredili satışlarda artış sonucu toplam satışların da artışını göstermektedir.

Ödenmiş sermayenin toplam özkaynaklar içersindeki payı ortalama %69'dur ve yıllar itibariyle %86(1994), %55(1995),

%45(1996), %79(1997) ve %81(1998) olarak dağılmaktadır. Bu oran 1996'da %45'e kadar düşmüş ve sonraki yıllarda sermaye artırımını nedeniyle yükselmiştir. Bunun sebebi, dağıtılmamış karlar ve yedeklerin zamanla artarak özsermayeye yaklaşması ve hatta aşmasıdır.

SONUÇ

Afyon gıda sektörü, gerek işletme sayıları ve gerekse istihdam sağlama ve ekonomiye katkıları yönüyle mermer sektöründen sonra Afyon ilinin ikinci öncelikli sektörü konumundadır.

İşletmelerin kapasite kullanım oranlarının ortalama %58 gibi düşük çıkması, talep tahmini ve ona bağlı kapasite planlama konusunda yetersiz kalındığını ve dolayısıyla kaynakların verimsiz kullanıldığını göstermektedir.

İşletme yapıları itibariyle çoğunlukla aile şirketlerinden oluşmakta, yönetimleri sahip yönetici ağırlıklı olup, dışa açılmadıkları için de sermaye yönüyle sınırlı kalmaktadır. Gerek yetersiz sermaye ve ona dayalı finansal güçlükler, gerekse yönetimin aile üyelerinden oluşması ve profesyonel yönetimin olmayışı, yenilikçi ve radikal kararlar alınmasını, yeniden yapılanmayı, sermayesini dışa açmak suretiyle büyümeyi engellemektedir. Öncelikle bu yapının değişmesi gerekmektedir.

Ayrıca yönetimin profesyonel olmayışı özellikle yabancı kaynak kullanımı ve finansal planlama gibi uzmanlık gerektiren konularda yönetimin yetersiz kalması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle işletmeler, küresel kriz nedeniyle ağırlaşan ekonomik şartlarda artan finansal gereksinimlerini yabancı kaynaklardan yerine tamamen özkaynaklardan karşılama yoluna gitmektedirler.

İhracat yapabilen işletmelerin sayısının %9,5 gibi çok düşük çıkması işletmelerin küresel rekabette ne kadar zayıf olduklarını göstermektedir. Yöresel ve yurt içine dönük üretim yapan işletmeler konumundan, global normlarda üretim yapan ve uluslararası pazarlara açılabilen işletmelere dönüşmeleri gerekmektedir.

İşletmelerin 1994 krizi ve sonrası ortamdan direkt etkilendikleri, bunun yanında Asya ve Rusya gibi sınırlarımız dışında oluşan krizlerden ise dolaylı yönden etkilendikleri anlaşılmaktadır.

Özellikle 1994 krizi takip eden yıllarda etkisini para arzında daralma, kredi faizlerinin yükselmesi, tüketicinin alım gücünün azalması ve buna bağlı satışlarda azalma ve alacakların tahsilinde güçlükler şeklinde etkisini göstermiştir. Buna gıda işletmelerinin tepkisi ise, azalan borçlanma, artan likidite ve özkaynaklara dayalı büyüme şeklinde gerçekleşmiştir.

İşletmelerin borçlanma yapısının çoğunlukla kredili mal alımlarından doğan kısa vadeli borçlanma şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. İşletmeler mümkün oldukça kısa ve uzun vadeli kredi kullanmamaya çalışmaktadırlar.

İşletmeler, uzun vadeli yatırımlarını tamamen özkaynaklara dayalı gerçekleştirmektedirler. Araştırmaya katılan işletmeler arasında un, yem ve yağ sanayinin çok az da olsa uzun vadeli borçlanmaya girdikleri, bu işletmeler haricinde uzun vadeli kredi kullanan işletmenin bulunmayışı oldukça dikkat çekicidir. Bu durum işletmelerin tamamen özkaynaklarına dayalı büyüme modeli uyguladıklarını göstermektedir. Bu model her ne kadar istikrarlı ve güven verici olsa da işletmelerin büyüme hızlarını yavaşlatmaktadır.

KOBİ'lerin ilk aşamada belli bir rekabet düzeyine ulaşabilmeleri, sektörel gelişmenin dengeli bir şekilde yaşanması için devletin verdiği yatırım, ihracat ve KOBİ teşviklerinden yararlanmaları uygun olacaktır. Özellikle teşvikler kapsamında son günlerde gündeme gelen ve KOBİ'lere uygulanan teşviklerden "istihdama yol açma" ile uzman personel istihdamında devletten yardım alınması konusundaki teşvik, uzman personel çalıştıramayan Afyon gıda sektöründeki KOBİ'ler için büyük bir fırsattır.

KOBİ'ler her ne kadar belli bir düzeye gelinceye kadar devletten yardım alsalar da, gelişimlerini tamamıyla devletin desteğine bağlamaları uzun vadede sakıncalı olabilir. Çünkü devletin yükünün ve müdahalesinin azalması, serbest piyasa ekonomisinde dengelerin kendi içersinde oluşması ve devletin bir hakem görevini üstlenmesi gerekmektedir.

Ayrıca, KOBİ'ler küresel rekabette özkaynaklarının yetersizliği ve dış pazarlara açılmama gibi iki önemli sorunla karşı karşıyadır. Bu bağlamda KOBİ'ler için kendi aralarında yatay veya büyük işletmelerle dikey olarak birleşme, network oluşturma, joint venture veya stratejik işbirliğine gitme şeklinde bir büyüme modeli tavsiye edilebilir. Burada koordinasyon, yönetici, finansman, teknik personel ve bilgi birikimi ve Ar-ge gibi yardımları sağlama görevi büyük işletmelere, istenen global normlarda en ucuza mamul üretme görevi ise KOBİ'lere düşecektir.

KOBİ'ler için bir başka öneri de Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDŞ) şeklinde yapılanmalarıdır. Bu şekil yapılanma aynı sektörde mamul üreten veya yakın ilişkili üretim yapan KOBİ'lerin ihracat yönüyle engelleri aşmada ve dış pazarlara açılmalarında kolaylıklar sağlamaktadır.

Ayrıca KOBİ'lerin küresel rekabette güçlü kılacak bir başka öneri de verimliliğin artırılmasıdır. Bu amaçla öncelikle global normların yakalanması ve bu normlarda en düşük maliyetle daha fazla ürün veya hizmetin elde edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

AŞIKOĞLU, Rıza; BAYRAKLI, H. Hüseyin; ELEREN, Ali; 1990-2000 Yılları Arasında Afyon Sanayi Sektöründe Teşvik Uygulamaları, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:33, Afyon, 2000.

AŞIKOĞLU, Rıza, *Globalleşme Sürecinde Uluslararası Finansal Yönelimler*, D.Ü. İ.İ.B.F Yayın No:2, Kütahya, 1993

BAYRAKLI, H. Hüseyin; ÖZKARA, Belkıs ; ELEREN, Ali, 1999- Afyon Sanayi Araştırması, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:19, Afyon, 1999.

BÜKER, Semih ; AŞIKOĞLU, Rıza; SEVİL, Güven, *Finansal Yönetim*, Eskişehir, 1997

DPT, *Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT: 2544, Ankara, 2000

EREN, Erol, *Küçük ve Orta Boy Sanayi İşletmelerinin Sorunları, Çözüm Yolları*, MPM Yay. No:358, Ankara, 1987

KARLUK, S. Rıdvan, *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995.

TUNA, Yusuf, *Dünyada Globalleşme Eğilimleri ve Dengeler*, Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, No :17-18, 1995

ÜNER, Nurel, *Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Genel Sorunları ve Çözüm Yolları*, D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, C.6, Sayı:2,1991

WATERS, Malcolm, *Globalization*, London and New York, 1995

